

Nagy sasok Kis-Ázsiában

Ornitológia

© Oguz Altun felvétele

A Saci nevet viselő parlagi sas Bulgáriában látták eljeredővel, majd Törökországban sikerült ezt a fotót készíteni róla

AVILÁGSZERTE VESZÉLYEZTETETT parlagi sas költőterületeinek déli és délnyugati határát Kis-Ázsiában éri el, azonban az itt található állományról a közelmúltig nagyon kevés információval rendelkezünk. Huszadik századi szórványos költési adatokat és megfigyeléseket lehetett találni a szakirodalomban, de az elmúlt két évtizedben a szakemberek csak három bizonyított parlagisas-költésről tudtak Anatóliában, így azt sem lehetett kizárni, hogy a helyi állomány a kipusztulás szélén van. Az elmúlt öt évben magyar koordinációban zajló célzott felmérések szerencsére ennek az ellenkezőjét bizonyították.

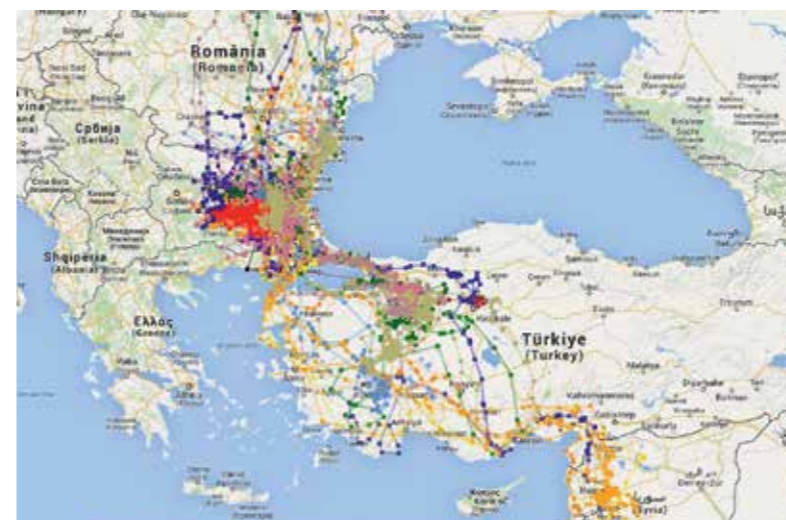
A 1998-ban Csillebércen szervezte meg az MME a 4. Nemzetközi Parlagisas-védelmi Konferenciát, ahol először hallhattak a fajjal foglalkozó szakemberek a törökországi parlagi sasokról. Itt Mehmet Gursan, aki a parlagi sasról írta akkor szakdolgozatát, bemutatta az

általuk ismert három költőhelyet, és a törökországi állományt 35-70 pár közé becsülte. A kicsinek gondolt állományról az ezt követő évtizedben sem halhattunk újabb információkat, mivel a hatalmas ország kevés természetvédelmi szakembere nem végzett célzott felméréseket, és a korábban ismert néhány költőhely rendszeres ellenőrzése sem volt megoldott.

2007-ben az MME önkéntesei parlagisas-felmérési expedícióra indultak Grúziába, és útközben meglátogattak három törökországi élőhelyet, ahonnan a helyi és bolgár kollégáknak voltak korábbi megfigyelési vagy költési adatai. Szerencsére két ilyen területen is sikerült megfigyelni parlagi sasokat és több új territórium is körvonalaódott a két napos útutazás során. A biztató jelek alapján a bolgár (BSPB) és török (Doga Dernegi) BirdLife partnereinkkel folytatott megbeszélések során felmerült, hogy célzott parlagisas-felméréseket kezdjünk Törökországban.

2009-től 2013-ig egy közös LIFE projekt keretében a BSPB Trákiában (az ország európai területein), az MME pedig Anatóliában (az ország ázsiai területein) kezdett felmérésbe a török kollégákkal együttműködésben.

Az öt év során minden évben két expedíciót szerveztünk Anatólia középső területein Bolu, Ankara, Eskisehir, Corum és Cankiri tartományokba. A tavaszi (március végi, április eleji) felmérések fő célja a fészkek behatárolása volt, amelyeket a nyári (június végi, július eleji) expedíciók során újra ellenőriztünk, hogy adatokat gyűjtsünk a költési sikerről, a veszélyeztető tényezőkről és a táplálkozási szokásokról. Általában az MME egy terepjárójával és egy alkalmazottjával és három parlagisas-felmérésben jártas önkéntesével vett részt az expedíciókon. A 10 expedíció során 50 parlagisas-territóriumot sikerült felderítenünk, közülük 47-ről nem tudtak korábban a természetvédelmi szakemberek. Összesen

mintegy 100 aktív és korábban használt fészket találtunk meg, így a fajról korábban rendelkezésre álló anatóliai adatokat sikerült megsokszorozunk.

A sasok legtöbbször fekete és erdei fenyőkön építették fészkeiket, 700 és 1400 m közötti tengerszint feletti magasságban. A behatárolt elterjedési terület alapvetően a fás

és pusztai élőhelyek találkozását követi. Az eddigi táplálékvizsgálataink alapján úgy tűnik, hogy két teljesen különböző táplálkozási stratégiát követhetnek a sasok. A legsűrűbb állományok ott találhatóak, ahol nagy ürge-vagy földikutya-populációk vannak, és a keleti sztyeppeken honos sasokhoz hasonlóan ezek a rágcsálófajok

© Horváth Márton felvétele

Műholdas jeladók adatai

2009 és 2013 között 25 fiatal parlagi sasra szereltek a BSPB kutatói műholdas jeladót Bulgáriában, amely madarak a faj vonulási és vándorlási szokásairól pótolhatatlan és merőben új információk özönét szolgáltatják a természetvédelem számára. Az egyik legfontosabb tapasztalat az volt, hogy a bolgár madarak szinte kivétel nélkül ellátogattak törökországi élőhelyekre, legtöbbször a telet is itt töltötte, és közben sajnos több példány el is pusztult. Így a bolgár állomány védelme elképzelhetetlen a törökországi veszélyeztető tényezők feltárása és kezelése nélkül. A bolgár madarak mellett az MME szakemberei által Magyarországon és Macedóniában megjelölt fiatal parlagi sasok közül is volt mindkét országból egy-egy vállalkozó szellemű példány, amelyek Törökországon keresztül vonultak dél felé, azonban sajnos mindkét sas elpusztult Anatóliában. A jeladós madarak adataiból látszik, hogy a nagy kiterjedésű alkalmas élőhelyek ellenére sajnos komoly veszélyforrások is jelen vannak az országban, amelyek nemcsak a helyi populációkra, hanem az itt átvonuló valamennyi európai és ázsiai állományra hatással vannak.

A jeladós parlagi sasok sok fontos és új információt szolgáltatnak a kutatóknak és a természetvédelmi szakembereknek

jelentik a fő táplálékot. Ezekben a területeken is sok esetben zsákmányolnak a félvadon tartott háztáji baromfiból, a szinte mindenféle megtalálható földikutyákból és sünökből, de további 15 állatfajt is megtaláltak a táplálékmaradványok között, a tigrisgöreyntől a fehér gólyáig.

Emellett olyan élőhelyeken is megtaláltuk a fajt, ahol a természetes zsákmányállatai ritkák, és itt a jelentős számban megtalálható baromfitelepek illegális hulladéklerakóiból vittek dögeket a sasok a fészkekhez. Ezek a hulladéklerakók és a legelőkön elhullott egyéb háziállatok tetemei nemcsak a parlagi sasoknak, hanem a szintén Európában széles körben elterjedt, barátságos saskeselyűknek is nagyon fontos táplálékforrást jelentenek (azonban humán- és állategészségügyi okokból igyekeznek ezeket felszámolni). Így a törökországi ragadozómadár-vevélemnek az egyik legfontosabb - és egyben legnehezebb - feladata valószínűleg a szabadban megtalálható állati tetemeknek a legális és ellenőrzött fenntartásáért folytatott egyeztetések lesznek.

Az országban tapasztalható gyors infrastrukturális fejlődés, a települések és üzemi területek terjeszkedése, az utak és elektromos vezetékek építése és a hatalmas területeket érintő külszíni bányák, egyre komolyabb veszélyt jelentenek a természetes élőhelyekre, amelyek miatt már ebben a rövid

A törökországi expedíciók során talált egyik sasfészkek

© Kazi Róbert felvétele

időszakban is több költés tönkremenetelét és korábbi költőhelyek kiürülését tapasztaltuk a parlagi sasoknál is. Jelenleg még Közép-Európához képest hatalmas legelő

Parlagi sas és pusztai sas hibridje Törökországban

Sasfajok hibridizációja

Az utóbbi években több esetben is bizonyították, hogy két különböző ragadozómadár-faj példányai párba állhatnak egymással, és akár sikeresen költhetnek is. A közeli rokon fekete és békászó sasok esetében ez gyakran megtörténik a balti államokban és Lengyelországban, ahol gyakorlatilag egy állandósult hibrid zóna alakult ki a két faj elterjedési területének találkozásánál. Azonban más európai sasfajok esetében ezt eddig csak néhány esetben feltételezték, elsősorban átmeneti színezetű fiatal példányok megfigyelésére alapozva. Az MME törökországi parlagisas-felmérései során fény derült egy ilyen ritka esetre, ugyanis egy parlagi sas tojó egy egyértelműen pusztai sas jegyeket hordozó hímmel állt párba, és két évben bizonyítottan fiókat is neveltek. Ez azért is igen érdekes, mivel a pusztai sas jelenleg ismert legközelebbi költőterületei innen közel 200 km-re találhatóak. A szülőkből és a fiókákból begyűjtött tollak genetikai vizsgálata azonban újabb meglepetést hozott, ugyanis az előzetes eredmények azt mutatják, hogy már a hím madár is valószínűleg egy parlagi és pusztai sas hibridje, így az ő fiókái már második generációs (ún. F2-es) hibridek lehetnek. Ez az érdekes megfigyelés további kutatásra sarkalja a szakembereket, hiszen egyrészt felmerül a lehetősége, hogy létezik egy eddig nem feltárt anatóliai pusztaisas-populáció, másrészt lehet, hogy a két faj hibridizációja gyakoribb, mint eddig gondoltuk.

állatállomány található, de a helyi kollégák információja szerint itt is már csökkenő tendenciát mutat az extenzív állattartás, ami a füves élőhelyek leromlásához vezethet hosszabb távon. Az aggasztó jelek ellenére azonban egyelőre még jelentős méretű ragadozómadár-állományok találhatóak az országban, amely felméréseivel és védelmével remélhetőleg egyre intenzívebben fognak foglalkoznia helyi és nemzetközi kutatók.

A magyar szakemberek felméréseivel párhuzamosan a bolgár kollégáknak is sikerült közel 40 parlagisas-territóriumot feltérképezni Trákiában, így gyakorlatilag bebizonyosodott, hogy a mintegy 20 páros bolgár állomány gyakorlatilag a lényegesen nagyobb török állomány perempopulációjának tekinthető, és feltehetően ez az állomány akár folyamatos kapcsolatban lehet a Kaukázusi és így a keleti sztyeppi populációkkal is. A jelenleg ismert 90 parlagisas-pár adata még nem elég ahhoz, hogy pontosan megbecsüljük Törökország parlagisas-állományát, de az elmúlt öt év magyar és bolgár felmérései alapján nagyon valószínű, hogy az több száz párra tehető. Így feltehetően Oroszország és Kazahsztán

után a világon a harmadik legnagyobb állomány található a kis-ázsiai országban, amely így az alacsony felderítettség és az ország rohamos infrastrukturális fejlődése miatt a faj védelme és kutatása szempontjából az egyik legfontosabb célterületté vált a világon.

A felmérések részben a BSPB "Save the raptors" LIFE Nature projektje (www.saveraptors.org), az RSPB és a Doga Dernegi MME-vel kötött szerződési keretében zajlottak, amelyben köszönjük Jose Tavares (RSPB), Süreyya Isfendiyaroglu (Doga Dernegi), valamint Svetoslav Spasov, Dimitar Demerdzhiev és Stoycho Stoychev (BSPB) segítségét. Az expedíciók további költségeit a résztvevők finanszírozták (zárójelben az expedíciók száma): Bereczky Attila (1), Béres István (5), Demeter Iván (2), Dobromir Dobrev (1), Farkas Szabolcs (1), Horváth Márton (8), Juhász Tibor (3), Kazi Róbert (2), Klébert Antal (1), Kleszó András (3), Kovács András (3), Kozma László (1), Losonczy László (1), Majercsák Bertalan (1), Papp Gábor (3), Péntes László (1), Seres Nándor (2), Szelényi Balázs (1), Szitta Tamás (3).

Horváth Márton

Sasfészek őrzése – családi segítséggel

Egyesületi élet

Parlagisas-védelmi önkéntesek, a Göndöcs család, Fatér Imre társaságában
Lent: A Life-program egyik védence

NEM VAGYOK TUDÓS, nem vagyok természetvédelmi szakember, csak egy lelkes amatőr, aki rátalált a természet talán legszebb és legcsodálatosabb ajándékára: a madarak nyitott, mégis rejtélyes világára. Amatőrnek is kezdő vagyok, akinek fél órába is beletelik, míg a madárhatározó segítségével különbséget tud tenni a seregély és a fekete rigó között – de lelkes híve lettem az ég eme gyöngyszemeinek. Hogy is kezdődött? Igazán nem is tudom! Gyermekkoromban, lehetőség szerint szinte minden percemet a szabadban töltöttem, aztán az élet úgy hozta, hogy a fővárosban kötöttem ki. Évtizedek „városbéli sínylődései” közepette, a világhálóban vergődve „40 éves az MME” - felirat és egy fura madár (most már tudom: dürgő tűzők) ábrázolása ötlött a szemembe.

– Na, nézzük, ez meg mi a manó? – és ez lett az „év klikkje” számomra! Olyan világba csöppentem, amire egész életemben vágytam: a természet (és azon belül a madarak) lenyűgöző világába!

Nem győztem (és azóta sem győzöm) olvasni a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) honlapján az érdekesebb-nél érdekesebb írásokat, jegyzeteket, híreket, beszámolókat. Átolvastam a hon-

lapról letölthető Madártávlat archivált lapszámaikat is, és egyik napról a másikra egyre „bennfentesebb-ként” tekintek a madarak életére. Tovább „klikkelgetve” az ég egyik hatalmasága tekintett rám a monitoron, a parlagi sas, s kiáltott segítségért, az életének védelmében. No, lássuk, gondoltam –

mit tegyünk e szép madár érdekében? A felhívás parlagisas-fészek őrzésére szólított! Igen ám, tennék

én is valamit ez ügyben, csak hogy sasokkal korábban csak állatkertben találkoztam.

Ennek ellenére nem sokat haboztam. Családi kupaktanácsot tartottunk és már döntöttünk is: jelentkezünk a parlagisas-védelem érdekében fészekőrzésre. Így, mindenki: az egész család!

A felhívás nem szakmabelieket keresett, talán megfelelünk mi is – gondoltam, így hát elküldtem a jelentkezést a család nevében –, majd beletanulunk!

A jelentkezést elfogadták és mi mentünk a Jászságba örködni!

A természet és a madarak iránti érdeklődésem, lelkesedésem töretlen, azóta már MME-tag az egész család, és a sasfészekőrzésen is túl vagyunk, ami egy csodálatos hetet jelentett az életünkben.

Egy olyan kapu tárult ki előttem, melynek a főszereplői a madarak. Velük szárnyalok én is, amikor nézem közeledő-távolodó sziluettjüket az ég kékségében.

Göndöcs Ede

© Horváth Márton